

MIKSZÁTH HUMORA.

I.

Mikszáth Kálmán írói egyéniségének egyik legvonzóbb és legeredetibb vonását kétségtől kitűnő humora alkotja, melyet rajzainak, elbeszéléseinek, regényeinek nagyobb és java részében csillogtat. A magyar szellem e jellemző tulajdonságát Jókai Mór és Arany János mellett ő képviseli leggazdagabban s ezzel, valamint kitűnő magyar élet- és jellemképeivel egyik legnemzetibb írónkká lett.

Mikszáth humorát, az eredeti magyar szellem e becses adalékát ismertetve, nem tartjuk feleslegesnek bevezetőül a humor elméletét érinteni. A humor legáltalánosabban meghatározva olyan komikai beszédmód, mely az írónak tárgyával való érzelmi közösségét, összetartozását is kifejezi. Br. Eötvös József költői meghatározásában: «a humor mosoly könnyek közt», a mosoly a humoros beszéd komikai elemét, a könny pedig komoly érzelmi elemét jelképezi.

A humor eszerint a komikum egyik alfaja s a komikum fogalmának alkotó jegyei benne is megvannak. Így a fonákság; ennek, mint ilyennek tudata, vagyis a helyesnek, rendesnek, szokottnak ismerete; azután a játékszerűség; az elméből való könnyed és természetes kipattanás; az újság; végül az esztétikai és erkölcsi kifogástalanság.

A humor élő vagy írott beszédben (feldolgozás, előadás, stíl) nyilvánuló, az emberre, az emberi dolgokra, az életre vonatkozó komikum, melyhez alkotó elemként járul az írónak tárgyához való, emelkedett kedélyből folyó melegebb érzelmi viszonya. Ezen érzelmi viszony az írónak tárgyával bizonyos közösségét teremti meg: a legegyszerűbb esetben az író elfogadja tárgyát, amint van, megnyugszik rajta, kibékül vele; majd határozottabb rokonszenvvel tekinti, szereti vagy sajnálja.

A humort alkotó komikai és komoly elemek egyesülve, egymás hatását sajátosan módosítják. A tiszta komikum hatása a mosoly, nevetés, az egyéni felsőség és jóllét érzésének fiziológiai kifejezése. Ez fizikailag érzékítve taszítás; szellemi tekintetben kicsinylés, lenézés.

E hatást szelidíti s egyszersmind költőivé teszi a közösség, összetartozás eleven érzése, mely a komikumot a tárgy többoldalú, behatóbb ismeretévé változtatja s kizárja a nevetségessé tételt, a kipellengérezést. Viszont a humor komikai eleme a naiv csodálattal nem fér össze.

Általában a humoros felfogás a tárgyakat bizonyos színvonalra emeli vagy süllyeszti. A humorista a komikai tárgyat bizonyos tekintetben komolynak, a komoly tárgyat bizonyos tekintetben komikainak fogja fel: a komikumot komolysággal, a komolyságot komikummal mérsékli, kiegyenlíti. Amabban meglátja s kifejezésre juttatja a jellemzőt, általánosat, igazat, rokonszenvre méltót, emebben a komikai hiányt vagy gyarlóságot, anélkül azonban, hogy szeretetét, részvétét elveszítene. A humorista feltétlenül semmit sem csodál, de nem is kicsinyel. El nem bizakodik, de kétségbe sem esik. Ember- s életismerő, de ember- s életszerető.

A humor változatos hangja a meghatótól a fájóig, a pajzántól a keserűig az írónak tárgyához való érzelmi viszonyától függ. Sajátos nemzeti és egyéni színezetét részben a humoros figyelem tárgyainak jellemző csoportjaitól, a komikai érzék és elmesség erejétől, irányától s az érzelmi fogékonyság fokától nyeri. Jelentőségét tekintve a humor is, mint általában a komikum, erős hangulati velejárójával a tetsző, a költői szép körét bővítő elem; mint állandó írói tulajdonság különösen a megállapodott férfikort jellemzi s a realizmus egyik költői hangulata. A humoros felfogás, illetőleg a rajta alapuló beszéd olyan tárgyakat is a költészet körébe von, melyek jelentéktelenségükkel, szintelenségükkel kivülről maradnának. A humorista a csekélyebb értékű tárgyat alanyisága kincseivel iparkodik érdekessé, költőivé tenni.

A humoros mű (és műelem) a tiszta komikaitól és szatiraitól a komikumnak az író érzelmi világához való viszonyában különbözik. Ha a komikum, akár mint egyedi, akár mint tipikus jelenség az író érzelmi világára közömbös, keletkezik a tiszta komikum. Ha a komikum mint egyedi, tipikus vagy általános emberi jelenség az író egyéni, faji vagy általános érzelmi közösségének, összetartozásának kifejezésével társul, származik a humor. Végül ha a komikum, mint tipikus vagy általános jelenség helytelennek, kerüendőnek, sőt a (komikum határáig) veszedelmesnek van feltüntetve, ered a komikai szatira.

II.

Mikszáth igazi humorista. Írói pályáját naiv érzelmes rajzokkal kezdte ugyan, melyeket a *Tót atyafiak* és *Jó palócok* című híres gyűjteményeibe foglalt; azonban ezek egy elvirágozott ifjúkor termé-

seinek bizonyultak, melyeket több nem igen követett. Sőt ezek is az író alatt álló egyszerű tárgykörökkel, a népeletnek apró részletekbe menő ismeretével és rajzával már a humoristát sejtetik. Valóban Mikszáth ezután (tisztá komikai fordulatú adomáit nem számítva) általában egészükben vagy részleteikben humoros műveket írt. Nemcsak a humoros felfogásra, feldolgozásra, előadásra alkalmas s nem közönséges leleménnyel talált vagy kigondolt tárgyait fogja fel, dolgozza ki vagy adja elő játszi vagy mélyebb humorral, hanem még olyan szomorú korszakot is, mint amilyen a török hódoltság. (*Beszélő köntös*). Írói jelleméből a fenség iránti érzék hiányozván, tragikai tárgyait is szélesen rajzolt s az érdeklődés előterébe állított humoros történetek, képek keretébe foglalja. Így a *Lohinai fűben* Apolka szerelmi tragédiáját a bűnügyi nyomozás játszi humorú rajzába mintegy mellékesen szövi; vagy *Prakovszky, a siket kovács* c. elkeszélésében a kikoszarozott hadnagy megható esetét egy szerelmes fickó humorral rajzolt történetének háttérébe állítja.

Mikszáth a humoros elbeszélő irodalom majdnem minden műfaját művelte; vannak humoros karcolatai, rajzai, elbeszélései, regényei. Mondhatni alig van nagyobb műve, melybe humorral rajzolt alakot, jelenetet, képet vagy egy-egy humoros alanyi elemet ne vegyítene.

Azonban életkora haladtával s tárgyköre tágultával a humorista észrevétlenül szatirikusba ment át. Különösen két irányban szatirikus: az országos politikai (választási, parlamenti) élet s a modern úri élet rajzában. Az *Egy választás Magyarországon* tárgyias szatira a vidéki választóközönség éretlenségére, meggyőződés hiányára, szolgáltságára. *Katánghy élete* a svihák képviselőket szatirizálja, kik fontos hivatásukat egyéni érvényesülésük előmozdítására fordítják. Még keserűbb szatirai hangon tárgyalja a modern úri életet. A *Galamb a kalitkában* című darabjában kipellengérezzi a hozományvadászatot, a lelketlen csábítást, a társadalmi külszín hajszolását s a látszatot fenntartani tudó, különben silány, sőt aljas jellemű emberek boldogulását, köz-tiszteletét.

De Mikszáth mint humorista írta be nevét irodalmunk történetébe. Más irányú művei elenyésző számúak s jelentőségüek humoros alkotásaihoz képest, amelyekben nyilatkozik igazán írói jelleme. Mint humoristát akarván ismertetni, először humorának alakí és tartalmi szempontból jellemzőbb nyilvánulásait gyűjtöttük össze, hogy ezek alapján annál biztosabban megállapíthassuk főbb tulajdonságait. Humora részben alakjainak, képeinek, jeleneteinek feldolgozásában; történeteinek eszmei felfogásában; részben pedig előadásának alanyi elemeiben és stíljében nyilvánul.

III.

Mikszáth humora elsősorban tárgyainak kiválasztásában és feldolgozásában jelentkezik. Vannak olyan tárgyak és tárgyelemek (alakok, jelenetek, képek, történetek, fejtegetések), melyek humoros feldolgozásra szinte kínálkoznak. Ilyenek azon alakok, jelenetek, képek, melyekben valamely külső vagy belső ártatlan komikai megfigyelés, jellemvonás, igazság foglaltatik. Ezen képekben alanyiséga sokszor külön alig jelentkezik s humorának komoly kedélyi elemét tárgyával való szemellátható közösségérzete s ebből folyó, részletekbe ható finom megfigyelése, rajzainak élethűsége pótolja.

Kedvvel rajzolt típusa: a magyar paraszt, deréksége és életrevalósága mellett apró ártatlan komikai vonásaival. Csomák Gergelynek, a *kaszát vásárló parasztnak* jelenetében pompás humorral rajzolja a magyar parasztnak a kereskedővel szemben tanúsított bizalmatlanságát, mely a kasza aprólékos megvizsgálásában, ócsárlásában, majd kicserélésének gyanujában nyilatkozik; vásárlói felsőségét, kaszaismeretére való rátartóságát, bíróviselt nemzettségére való büszkeségét, végül kajánságát, mellyel búcsúzóra a boltost jól megbosszantja. Toportyán Mihálynak, az *ügyes-bajos embernek* alakjában a magyar parasztnak valamit megértetni akaró körülményességét humorizálja. A magyar embernek általában nem tulajdonsága a bőbeszédűség. Azonban egyes alkalmakkor, ha úrral beszél, mindent elmond töviről-hegyire. Toportyán gazda bonyolult ügyét beszéli el s beszédébe szövi paraszti együgyű, de szerető érdeklődését úri pártfogója családja iránt; naiv egészségi tanácsait; régi szolgálataira való hivatkozását; elmaradhatatlan gazdai panaszát a rossz időre, a szűk termés-kilátásra. A horgosi paraszt a *Rokkant szekérben* a magyar ember keleti lassúságát, kényelmességét, lusta szíveségét jellemzi. Az *Új üstökös* Lapaj csöszében a magyar paraszt naiv bizalmatlansága nyilvánul. Különös is, hogy az urak az ő rozzant kunyhóját rajzolják le, nem a tisztartó házát. Azonban jószívűen az adó gondolatával is megbékél, kivált, hogy szivart is kap. «Ha már rászorul király ő fölsége, úgymond, mert hallom, hogy nagy szegénységben él ő is, én bizony nem ódzkodom, csak arra kérem szeretettel az urakat, hogy ha már úgy van, hát legalább minél kisebbre rajzolják». Tudniillik, hogy minél kevesebbet fizessen.

Magyar népeleti humoros rajzai közül kiválnak: az orvos életének jóízű festése az Alföld egy sáros fészkeben a magyar parasztélet és jellem számos eleven vonásával. (*Aesculap az Alföldön.*) Kitűnő a gyarmati palócvásár mozgalmas és festői rajza a gyerekek kölcsönkérésének eredeti vonásával (*A gyarmati vásár*); a népi temetés méla

humorú leírása például a *Fekete kakasban*, a kántor gyarló búcsúztatójával s az együgyű hallgatóság álmélkodó felkiáltásával: «Istenem, hogy birta ilyen szépre kigondolni!» A népi (tót) mulatság naiv hangú rajza a lopatai juhászleány lakodalmában, a népies tréfák özönével. (*Eladó birtok.*)

Apró humoros adatokban nyer kifejezést a paraszt naiv, saját életviszonyai szerint alkotott felfogása az ország dolgairól. A képviselőválasztás elmaradását a nép így indokolja: «A király ráíratta az országot feleségére. A felséges asszony pedig nem szereti a verekedéseket; azért nem lesz választás.» (*Becsületbírák előtt.*) Az eperfák statisztikai célú összeírását azzal magyarázza, hogy egy anglius barát jött a királyhoz, ki az eperfából aranyat csinál. Emiatt Butyók Jánosné asszonyom a hat eperfáját bemeszelteti, Nagy Ambrus uram pedig kivágja és padlásra rakatja. Arany lesz még abból! (*A statisztika.*) A nép naiv furfangja nyilatkozik a bodokiak esetében, kik az elvesztett határrészre eső szent Vendelin szoborra rávésették: «Ezen szent ámbár mostanában mindenestül a majornoki határban van, mégis a bodoki határra ügyel fel.» (*Hova lett Gál Magda.*) Tudásának gyenge alapjai Suska Mihályban, ki váltig bizonykodik, hogy boszorkányok ugyan nincsenek, de Galandáné mégis kivétel lehet. (*Galandáné asszonyom.*)

Humorral rajzolt alakja a magyar iparos, ügyessége mellett lassúságával, lustaságával, üzleti érzéketlenségével. *Filcsik*, ki gyűlöli az embereket s akit sorsa mégis arra kárhoztat, hogy eszímákat varrjon számukra. Nem is igen töri magát, megrendelőit gorombaságokkal traktálja s kegyelemképen dolgozik. *Sziráki* uram, a híres szegedi bicska gyártója, ki annyira nem haszonleső, hogy készítményét a vásárhelyi embertől szinte irigyli; nyár idején drága legényeivel olcsó mezei munkát végeztet s a tömeges megrendeléstől a hideg rázza. Majd cifra céhnyelvüket humorizálja, mint *Prakovszkyban*: «Ej no, hát csak tudja az ember a dolgok mibenlétének hátrafordulását a szándékuk szerint»; máskor pedig önérzetbe burkolt lustaságukat: «Nem lehet mindent felfűjni, mondja mogorván egyik szabóalakja, a világ is hat nap alatt lett készen.» De ezt úgy mondja, mintha az valami kisebb, jelentéktlenebb munka lett volna és mégis hat napig tartott volna. (*Az öregek.*)

Más életkorból vett humoros alakjai az önérzetes közigazgatási tisztviselők. Első sorban a községi bírák, a maguk fontosságának erősen kidomborodó tudatával. Nagy Mihály halápi bíró arra a kérdésre, hogy mennyi ideig kell még a kis Veronkát házanként tartani, eképen felel: «Míg nem méltóztatom másképp intézkedni.» Ugyancsak ő, midőn a fuvarosok tagadják, hogy Glogova útjukba esnék, kurtán kimondja:

«Arra kell esnie, punktum!» (*Szent Péter esernyője.*) Kelemen bíró ily önérzettől duzzadó nyilatkozatot enged meg magának: «Ő felsége sok dologban nem igen mozoghat szabadon. De ha a császár nem teheti, én tehetem (s önérzetesen üt a mellére). Ha a császár nem adhat más Bezirkert, hát adok én!» (*Plutó.*) Természetesen minél feljebb megyünk, annál büszkébb alakokra akadunk. Tereskey szolgabíró személyében nemcsak a törvényt, hanem mint maga mondja, a vármegyét, sőt ő felségét a királyt tették nevetségessé. (*Lohinai fű.*) Bükky alispán méltán használja Imre király mondását: «Majd meglátom, ki meri kezeit felemelni a vármegye első alispánja ellen.» (*Rózsaszínű rozsdá.*)

Kedvvel rajzolt tárgya a községi élet. Mint a magán-, úgy a községi életnek is egyik főtulajdonsága a törtetés. A község város szeretne lenni. Mennyire dagad a falusiak keble, midőn közéjük szücs költözik: «Mi mindent megér az ember! Nagy dicsőség ez a falura! A birkát ezentúl ki sem viszik innen, itthon békességben, minden fáradtság nélkül éri meg, hogy ködmönné lesz.» (*Leveles menyecskek.*) A város természetesen minden tekintetben kidomborítani igyekszik jellegét. Hiszen «a városban minden többet ér, többet mutat a fundus, a kert, sőt maga az ember is... Hiába rang a rang.» A törtető városok humorral rajzolt példája Bábaszék. Mily rátartó vásárjára, «kétfelé osztván a naptárt és a világeseményeket olyanformán, hogy az egyik részük a vásár előtt történt ennyi és ennyi héttel vagy hónappal, a másik részük ellenben a vásár után következett be, mint ahogy például Deák Ferenc halála épen két napra esett a bábaszéki vásár után.» (*Szent Péter es.*)

Kitünő a községi kupaktanács rajza. Egyszer, amint műértőleg nézegetik a faluháza ócska eszterhéját. «Már csak különös is az, hogy minden kopik a világon, még a község háza is.» (*A néhai bárány.*) Majd fontoskodásuk a határban talált akasztott ember ügyében: az egyik más község határába akarja csempészni; a másik a lelőhelyen eltemetni; a harmadik a faluba hozni, de előzőleg a határt jégverés ellen biztosítani. (*Szent Péter es.*) Pompás a hajdú-lucaszéki orvosválasztó közgyűlés rajza. (*Aesculap az Alföldön.*)

A megyét első sorban azért humorizálja, hogy az urak kedvtelése. Sótöny Mihály kártyázni nem akar, gazdálkodni nem szeret, az asszonyokra ráúnt, más mulatságot keres: alispán lesz. (*Lohinai fű.*) Ezzel összefügg a szép asszonyok döntő részvétele a megyei ügyekben. A közutakat egy-egy szép asszony kedvéért készítik. Barosnének olyan a téns vármegye, mint egy virágpád, melyet ő gondozgat, gyomlálgat. (*Nemzetes uraimék.*) Egyéb komikai gyarlóságait: lassúságát, könnyelmű pénzkézelését, hanyagságát apró humoros adatokban szellőzteti.

Az országos választási és parlamenti élet rajzában hol humorista, hol szatirikus. Humorral vázolja a képviselőjelölt természetrajzát. Először nem kell a jelöltség, részben politikai készületlenségének érzete miatt, részben mert már úgy is elérte a királyi tanácsosságot. Ám hiúsági bacillusa izgatja, a jelöltséget elfogadja, de kiköti, hogy nem költ. Utóbb korcsmákat bérel, cigánybandákat fogad, szavazatokat vásárol, mert neki bizonyosság kell; a képviselőség pénzkérdésből becsületkérdéssé változott. (*A jelölt természetrajza.*) A választó típusát Gelencsér Mihály képviseli, ki dohányengedéllyel megvesztegettetni magát s mégis az ellenzékre szavaz. (*Milyenek a választók?*) Sikerült jellemképét rajzolja meg a mameluknak: «Örökké azon jajgat a házban, a folyosón, a miniszterek, az államtitkárok és mindennemű primipilusok előtt, hogy az ő kerületéért semmit sem tesznek, hogy ennyi meg ennyi esztendő óta egy körömfeketényi jó se történt ez irányban, hogy a választók zúgnak és morognak... Hanem mihelyt a kerületébe ér, egyszerre megváltozik minden. Derült napfény pajkosan süt a mezők kövér füvein. Nincs már semmi baj. Vigan lengenek a zászlók a házak ereszein. Ha van még valami kívánnivaló, lát az is meglesz. Nem kell búsulni. Ami kevés jó történt, az egyszerre nagy dolog lesz. A képviselő ráfúj és nőni kezd, mint a hólyag. A mameluk szavaiban kitarul a titokzatos fényes panoráma, a jövő. Be enged pillantani a nagy műhelybe, ahol a szerencsét kalapálják. A hallgató tömegek látják a miniszterelnököt, amint gondterhelten hajtja le fejét az asztalra és felsóhajt: «Most már tennünk kell valamit a vidékért.» (*Országgyűlési kurcolatok.*)

Fájó humorral rajzolt tárgya a pusztuló, átalakuló nemesi világ. A történelem kérlelhetetlen folyásában megnyugodott; nem akarja feltámasztani; részben, mert ismeri hiányait, melyek vesztét okozták, részben, mert erős hite, hogy a magyarok istene rendelni fog a kidőlt oszlop helyébe mást, korszerűt, erősebbet. A haldokló gentryosztály hibáinak rajzolója lett, minden célzatosság nélkül. Legrésztesebben rajzolt hőse *Mácsik, a nagyerejű*, ki a múlt nagyságán rágódik s létjogát nem a jövőre irányzott munkával, hanem avult jogainak kiásásával akarja biztosítani. Természetesen a korszellem elsöpri, de mégis sajnáljuk, mint egy nagymultú történeti osztály jobb sorsra érdemes képviselőjét. Többször egy-egy tartalmi elemben szemlélteti a pusztulást: megemlíti a honvédlovacskákat, melyek a tüzes négyesfogatok örökébe léptek; egyik alakja siketnek tettei magát, hogy ne kelljen a cigánnyal húzatni, mert már nem telik. (*Gavallérok.*)

Humoros figyelmének kisebb jelentőségű tipikus alakjai a kántor, orvos és ügyvéd. A kántort egyszer szegénységéért humorizálja. Szülőfaluját meglátogatván, egykori tanítóját még mindig abban a gérokk-

ban találja, mint tanító korában. (*Az öregek.*) Máskor kifejlett önértetéért. Egyik kántor alakja a búcsúztatóhoz tárgyat kér, mert nem isten, hogy semmiből teremtsen, csak a helybeli kántor, de ezt bizonyos büszkeséggel mondja. (*A fekete kakas.*) Az orvosokat humorosan hivatásos emberölők gyanánt mutatja be. Hajdú-Lucaszék oly megokolással választ orvost: «Hogy Havran Alajos uram (a patikárius) élhessen, ahhoz főképen az szükséges, hogy mi haljunk.» (*Aesculáp az Alföldön.*) Humorral említi kifacsart műnyelvüket, mellyel diagnózisként kimondják a hagymáz jelenlétét feltételező tünetek némi hézagokkal való kidomborodásának tagadhatatlanságát. (*A fekete kakas.*)

Általánosabb, külső vagy belső humoros vonásaikban rajzolt jellemés életképei genreképeihez képest kevesebb számban vannak. Kedves humorral festi a gyermeket szeretetreméltó naivságával, az emberi természet benne fejlendő csiráival. (*A gyerekek c. kötet.*) Azután a fiatal leányt naiv szemérmével, mellyel a macska előtt is szégyenkezik s le nem fekszik, míg szemét be nem köti. (Veronka a *Szent Péter esernyőjében.*) Humoros a leánykérés rajza, melyben a piruló leány naivul másra igyekszik terelni a figyelmet, vagy hamis ürügy alatt elszalad. (Apolka a *Besztercze ostromában.*) Kedves a diákszerelem túlzó képzeltégeinek, hamaros kiábrándulásának humoros rajza *Prakovszkyban*; a mézeshetek szerető perpatvara tettetett haraggal s epedő pillantásokkal a *Né okoskoíj Pista c. darabban*. A boldog szegénység humorral aranyozott képe az *Aranyos felhőkben*; a beleélés humora az *Írói birtokban*; az illúzió, az egy ponton való megállás humora az *Öregekben*; az öregség humora Kupolyiék házatájának rajzában, hol minden színehagyott, fakó s mégis kedves. Egy-egy vonással odavetett humoros jellemképei: *Prakovszky*, ki nem hiszi, hogy a füle rossz, hanem hogy az egész világ susog. «Milyen tüdök, istenem, milyen tüdök!» *Filcsik*, a *Nemzetes uraimékban*, ki mindenről esziamdiaszempontról beszél: «Mihelyt a szerencsecsizmát a lábára akarják húzni valakinek, egyszeribe meztláb van minden ember.» *Lestyák*, ki szabó voltára büszke: «Nagyszerű mesterség, fölséges tudomány, az Isten alkotásainak kikorrigálása; a rossz derekat kiigazítom, a lejtős vállakba férfiaságot öntök.» (*Beszélő köntös.*) *Torpányi*, a kisvárosi politikusok humoros típusa, kinek elve «ártani az államnak, ahol lehet. Eltagadni az adóból valamit, rászedni a vámmal, illetékkel; kijátszani a törvényt, a fináncot; mindent elszedni az államtól, amit lehet s halála előtt az állam nyakára behelyezni az összes gyerekeit.» (*Éladó birtok.*) De ki tudná Mikszáth kifogyhatatlan humorának valamennyi jóízű alkotását e nemben is felsorolni!

Némely tárgyak csak az író sajátos komikai felfogása és feldolgo-

zása által válnak humorosakká. Mikszáth olykor fonák szempontból tekinti és dolgozza ki tárgyát. Az országgyűlési élet rajza a törtető Katángy szemüvegén keresztül természetyszerűen humoros. (*Katángy levelei.*) E humoros feldolgozásmódot egyenesen is gazdag változatban alkalmazza országgyűlési karcolataiban, melyekben a tanácskozó képviselőket alkalmilag görög daliáknak, prédikátumos nemes vitézeknek, iskolás gyerekeknek, templomi hallgatóknak tünteti fel. De vannak bizarabb szempontjai is. Egyszer a multat a jelen, a jelent a jövő szemüvegén tekinti s Jónás bibliai alakjában a modern kormánybiztos prototipusát rajzolja. Csak épen hogy aapidíjait nem hámozza ki. (*Jónás.*) Jókai Mór csodás írói termékenységét érzékeltetni akarván, felolvasást tartat egy jövőszázadbéli tudóssal, ki a nagy író különböző irányú munkássága alapján több Jókait tételez fel. (*Jókai Mórok.*) Egy karcolatában az íróasztalán heverő koponya mondja el jellemző véleményét Petőfi koponyájának céltalan kutatásáról. (*Petőfi-keresők.*)

IV.

A humor birodalmába tartoznak azon ártatlan komikai történetei, melyek általánosabb típusra vagy életkőrré vonatkozó jellemző igazságot, eszmét fejeznek ki.

A magyar népnek királyához való szerető ragaszkodását tanúsítja a *Kölcsön a királynak* című adoma. A becseiek, hogy királyunkon segítsenek, rendkívüli adóra 10,000 forintot írtak alá; csak az volt a bibi, hogy az egészet felváltva a megyeházán akarták leülni. Az adófelügyelő elkergette őket, pedig a királynak «pénznél is becseibb hódolattal adóztak». A csigerfalviak esete, kik jegyzőjüket hol letéte-tik, hol visszatéte-tik, aszerint, amint jegyzői dolgait, vagy családi helyzetét tekintik, humorral bizonyítja, hogy «a magyar népnek sokkal jobb szíve van, semmint valaha jó közigazgatása lehessen.» (*Milyen a magyar karakter.*)

A megyei közigazgatást jellemzik a *Korlátfa és Egy bevert fej*, hogy milyen különböző közigazgatási apparátusaink vannak. «Az egyik úgy dolgozik, hogy mire a korlátfa elkészítése rendbe jó, akkorra már elromlik; a másik úgy dolgozik, hogy mire a bevert fej napi-rendre kerülne, akkorra már begyógyul. És mégis azt beszélük, hogy az egyik olyan, mint a másik.» *A kedélyes delinquensek*, melyben a részeg pandúrokat a delinquensek kísérik a megyeházára, szelíd gúny-nyal igazolja, hogy «a régi vármegye mégis szép és csodálatos volt. Rend volt benne magától is. Ha a pandúr csinált hibát, akkor a delinquens vágta ki a becsületet. Becsület denique mindig volt.» A régi megye patriarchális egyszerűségét, sommás eljárását a *Császár embere*,

könnyelmű pénzkezelését a *Még egy megyei történet*, könnyű hivatali lelkiismeretességét a *Statisztika* humorizálja.

Egész nemzetünket jellemző igazságokat tartalmaznak: a *Demokraták*, hogy a magyarnak demokrata elve csak arisztokrata alaptermészetét fedő külső máz. Egy magyar úrnak Amerikában szerzett demokrata elveit egy öblösszájú kortes «szervusz Pista bácsi»-ja egyszerűen elfújja. Hogy a magyarnak nemcsak demokratasága, hanem sok egyéb elve, kultusza is csak pillanati hangulat dolga, humorral bizonyítja az *Ugyan eredj a Rákócziaddal* című rajz. A képviselő ellopott kofferjével Rákóczi-kultusza is elpárolog. Hogy az irodalomra nem költünk, Tisza Kálmán adomája illusztrálja, ki a gazdag, fényűző házban az adókönyvön kívül más könyvet nem talál. (*Az olvasóhoz — a nem olvasókról.*) Az *Amerikai nyulak* c. rajz azt fejezi ki, hogy a «magyar — osztrák szempontjából — mind rebellis; mind-össze az a különbség, hogy némelyiket több, másikat kevesebb ideig kell piszkálni, míg a jóérlélműség lehámlik róla.» A *Németke*, Mikszáth németnek nevelt kis fiának esete, ki titokban magyarul tanult, lelkesen példázza, hogy «van külön magyar vér, és talán egy külön isten is . . .»

Több hétköznapi komikai történetkékét általános eszme belevegyítésével emeli a humor magaslatára. Enemű darabjai akkor a legsikerültebbek, midőn ismert világában mozog. Így az *Egy rub története* Kozma Sándor főügyész javíthatatlan rabvencelléjéről a «naturam expellas furca, tamen usque recurret» cszméjével. *Berci fogai*, a dolgok értékének relativ voltáról és hogy «épügy lehet építeni az emberek bölcsességére, mint bolondságára, sőt tekintetbe kell venni mindkét tényezőt.» Már kevésbé jellemzetesek a *Kétezeréves ember*, a jótévő örök meggyanusításának eszméjével; a *Málna*, hogy az ember mindig fitymálja azt, amiért az imént még hevesen küzdött; a *Szamár sinecurában*, sok fényes életpálya történetének humoros példája.

NAGY SÁNDOR.